

Вона завжди махала їм на прощання. Інколи до неї приєднувався батько, а кілька разів і мати. Дівчина у дворі проводжала їх у кожен рейд.

Вона помітила його й помахала. Замість того, щоб помахати у відповідь, він віддав їй честь. Мабуть, їй це сподобається. Звісно, на такій відстані він — просто постать у формі. Вона й гадки не мала, хто він. Тедді був лише один із багатьох.

Він свиснув псові.

1925

ALOUETTE

Дивіться! Он жайвір! Жайворонок, — він озирнувся й зрозумів, що вона дивиться не туди. — Ні, онде!
Він указав на птаха. Вона була безнадійна.

— О, — нарешті вимовила вона. — О, тепер бачу! Як дивно, що це він робить?

— Ширяє, а тоді, мабуть, знову злетить вище.

Жайвір здіймався вгору на ютї непізаної пісні. Мерехтливий пташиний лет і неземний спів розбурхали в Тедді щось глибинне.

— Чуєте?

Тітка театральню піднесла долоню до вуха. У дивоглядному капелюсі, червоному, як поштова скринька, і оздобленому двома довгими фазанячими перами, що хилиталися від кожного поруху, вона виглядала тут недоречно, як пава. Він анітрохи не здивувався б, якби її підстрелили. О, якби ж то. Тедді дозволяли, себто він собі дозволяв, недобрі думки, якщо тільки їх не озвучував. («Гречні манери, — напучувала його мати, — це обладунки, які потрібно надягати щодня»).

— А що я мушу чути? — спитала врешті тітка.

— Його спів, — він набрався терпіння. — Пісню жайворона.

І додав, коли вона знову вдала, що слухає:

— Уже змовк.

— Може, ще заспіває?

— Ні, не заспіває, нема його вже. Полетів.

Він змахнув руками, щоб продемонструвати. Було ясно, що, попри пера на капелюшку, тітка нічогісінько не знає про пташок. Чи, як на те вже пішло, про тварин узагалі. У неї навіть кішки не було. Її не зацікавила їхня Триксі, що зараз заваято ююшила в сухому ривчаку при дорозі. Триксі — його найвірніша супутниця: вона супроводжувала Тедді, відколи була крихітним пуденям і пролазила у сестрин ляльковий будиночок.

Йому що, треба просвітити тітку? Може, саме для того він тут?

— Жайворони славляться своїм співом, — повчально сказав він. — Дуже гарно співають.

Звісно, красу не пояснити. Краса просто існує й або розчулює тебе, або ні. Його сестер — Памелу й Урсулу — краса розчулювала. А старшого брата Моріса — ні. Братик Джиммі був для цього ще замалий, а батько, можливо, застарій. У батька, Гю, був грамофонний запис «Злету жайворона», вони зрідка слухали його недільними вечорами. Пісня була гарна, але не настільки, як у самої пташки. «Завдання мистецтва, — пояснювала, ба навіть повчала Сильвія, його мати, — передавати істину природу речей, а не бути істиною». Її батько (дідусь Тедді, давно покійний) був славетним митцем, і це давало матері право авторитетно висловлюватися про мистецтво. І, напевно, про красу. Мати говорила про Мистецтво, Істину та Красу виключно з великої літери.

— Якщо жайворонки ширше високо, — без особливої надії пояснював він Іззі, — це значить, що погода добра.

— Та й без пташки ясно, добра погода чи ні, досить визирнути за вікно. Прекрасний день, між іншим. Обоюмо сонце, — сказала вона, заплющивши очі й повернула розціцьковане обличчя до неба.

Хто ж його не любить? Хіба що бабуся, яка ніколи не полишає похмуру вітальню в Гемпстеді і навіть вікна позавішувала цупкими бавовняними завісами, щоб світло не просочилося в дім. Чи, може, щоб темрява не втекла.

«Лицарський кодекс», який він зазубрив зі «Скаутингу для юнаків» — книжки, до якої не раз звертався в миті сумнівів, навіть добровільно полишивши цей рух, — так от, кодекс

стверджував: «Шляхетність полягає в тім, щоб виконувати навіть тяжкі й непоказні завдання рівно і радісно». Напевно, розважати Іззі — саме таке завдання: що вже важче, то важче.

Він затулив очі від сонця й роззирився, шукаючи в небі жайворона, але він більше не з'явився. Тедді довелося задовольнитися повітряними маневрами ластівок. Він уявив Ікара: цікаво, як той виглядав із землі? Мабуть, видавався чималеньким. Але ж Ікар — це міф? Після літніх канікул Тедді відправлять до закритої школи, тож саме час розкласти все по полицях. Батько радий:

— Будь мужнім, хлопче. Це випробування, у тому, мабуть, і суть. Ти краще не висовуйся, — додав він. — Не виривайся вперед, не паси задніх, брьюхайся собі десь посередині.

Його гемпстедська бабуся (себе його єдина бабуся — Сильвіяна мати померла багато років тому) казала, що «всі чоловіки в цій родині» закінчили ту школу, мовби це був непорушний закон, записаний у сиву давнину. Тедді, певно, муситиме віддати свого сина туди само, хоча той хлопчик існував у майбутньому, яке Тедді й уявити не міг. Та й не треба його уявляти, бо в тому майбутньому спів у нього не буде, а буде лише донька Віола. Це його сприкриті, хоча він ніколи в тому й не зізнається, тим паче Віола, яка гучно обурилася б.

Тедді відсахнувся, коли Іззі раптом заспівала і, ба більше, почала витанцювувати: «Alouette, gentille alouette». Французької він ще не знав, тож замість «gentille» чув «жентель» — ця рослина завжди йому подобалася.

— Знаєш що пісню? — спитала тітка.

— Ні.

— Це з часів війни. Її співали французькі солдати, — її обличчям промайнула тьма, можливо, гора, але вона радісно додала: — Слова просто страшні. Це пісня про те, як патрують бідолашного жайворонка. Очі, пір'я, лапки і так далі.

У немислимій, проте неминучій війні — війні Тедді — «Алуєтт» називалася 425-та франко-канадська ескадрилья. У лютому 1944 року, незадовго до останнього рейду, Тедді здійснив аварійну посадку на їхній базі в Толторпі — його підстрілили над Англійським каналом, обидва двигуни загорілися. Квебек

ці пригостили його екіпаж брендів — поганеньким, але хлопці були вдячні й за те. На шевронах у них був жайворон і гасло «Je te plumerai» — тоді йому згадався цей день з Ізаї. Здавалося, спогад належав комусь іншому.

Ізаї зробила пірует. «Як-то чудовно буде», — сказала вона і розсміялася. Може, саме це батько й мав на увазі, коли казав, що Ізаї «геть невірноважена»?

— Перепрошую?

— Як-то чудовно буде, — повторила Ізаї, — з «Великих сподівань». Ти що, не читав?

Якусь мить у неї був точнісінько такий тон, як у матері:

— Я, звісно, пожартувала. Але вже не жартую. Я хотіла сказати, день чудовний. Отлічний день, — сказала вона, смішно імітуючи вимову коки. Потім додала, мовби між іншим: «А я куштувала жайворонка. В Італії. Там вони вважаються делікатесом. Хоча, звісно, скільки з того жайворонка наїдду? На один зуб.

Тедді стрепенувся. Його жахала думка, що цю претарну птаху можуть вихопити з неба, і куштовний спів урветься на півночі. За багато-багато років по тому, на початку сімдесятих, Віола відкрила для себе Емілі Дікінсон, слухаючи в межах своєї програми курс з американських студій. Вона переписала першу строфу вірша, який мав би сподобатися батькові, своїм нерозбірливим, неприборканим почерком (переписати віршик повністю подумувалася). «Розітти Жайворонка — і відкриється Музика, Зерно за Зерном срібленим». Він здивувався, що донька про нього згадала. Таке бувало нечасто. У них було мало спільного, хіба що любов до літератури, нехай вони про неї майже ніколи й не говорили. Він думав послати їй щось у відповідь, аби підтримати діалог, — може, віршина чи просто кілька рядків. «Радості дух щасливий! Ти ж бо не пташка, ні», чи «Я гімн, як жайворон, несучи до неба», чи «Був вільний кожну мить, як той співець долини, небесний жай-

ворон, що знявся на крила жваві»^{*}. (Цікаво, були такі поети, які про жайворонів не писали?). Донька подумала, що він із неї кміть, вирішив він. Їй була бридша сама думка про те, що вона може чогось навчитися в батька, а може, і взагалі у будь-кого, тож врешті він написав лише: «Спасибі, що про мене згадала».

Не встиг він спохопитися, як обладунок тречних манер злетів, і в нього вирвалося:

— Тітонько Ізаї, їсти жайворонків — це огидно.

— Чому ж огидно? Курчат ти їси? То яка різниця?

Під час Першої світової Ізаї водила карету швидкої допомоги, тож мертвим птахом її тепер не вразило.

Різниця величезна, подумав Тедді, але мимоволі йому стало цікаво, який жайворонок на смак. На щастя, Триксі гучно загавкала й відволікла його від цієї думки. Він схилився подивитися, що привернуло її увагу.

— Ти б, гладун, — захоплено пробурмотів він, умиць забувши про жайворонка. Тоді обережно підняв плазуна обома руками й показав Ізаї.

— Це змія? — спитала вона, скривившись: змії, очевидно, не викликали в неї жодної симпатії.

— Це гладун, — пояснив Тедді, — а не змія. Взагалі-то, це ящірка.

Її бронзово-золотава луска лицала на сонці. У ній теж була краса. Чи ж було у природі щось негарне? Навіть слизняки заслуговували на певну пошану — хоча, звісно, мама з цим не погодилася б.

— Ти такий дивний хлопчик, — сказала Ізаї.

Тедді не вважав себе за «хлопчика». Напевно, тітка — наймолодша батькова сестра — про дітей знала ще менше, ніж про тварин. Хто зна, чого вона до нього вцепилася. Стояло суботнє пообіддя, він саме грався в саду і складав паперові літачки із Джиммі, аж тут налетіла Ізаї й потягла його прогулятися «на природі» — виявляється, вона мала на увазі стежину, яка

* «Жайворонкові» Персі Біші Шеллі в перекладі Олександра Мовровальського. Цитовано за Шеллі, Персі Біші. Поезії. — Київ: Дніпро, 1987. — С. 58.

** Сонет 29 Вільяма Шекспіра в перекладі Дмитра Паламарчука. Цитовано за Шекспір, Вільям. Твори в шести томах. Том 6. — Київ: Дніпро, 1986. — С. 635

* «На звільнення з тюрми Лі Ганга» Джона Кітса в перекладі Василя Мисника. Цитовано за Мисник, Василь. Захід і Схід. — Київ: Дніпро, 1990. — С. 433.

вела від Лисячого кута до станції, себто не сказати, що то аж така дичавина.

— Прогуляємося, побалакаємо, це буде наша маленька пригода.

Тепер він, як заручник, був у її волі, а вона не вгавала і ставила йому дивні запитання: «А червін ти їй? Ви граєтеся у ковбой та індіанців? Ким ти хочеш стати, коли виростеш?» (Ні. Так. Машиністом потяга).

Він обережно поклав гладуна назад у траву і запропонував назбирати Ізі дзвіночків, щоб виправдатися за фіаско з жайворонком.

— Тільки доведеться перейти поле, щоб дістатися до лісу, — протягнув він, непевно позираючи на її черевички. Здається, вони були з крокодилячої шкіри, тільки ніхто зроду-віку не бачив крокодила такого ядучого зеленого кольору. Черевички були новесенькі й не призначені для того, щоб блукати полями. На щастя, день хилився до вечора, і дійних корів — повноправних володарок цього поля — саме не було. Ізі, напевно, спантеличила б цих статечних огрядних істот із ласкавими допитливими очима.

Ізі порвала рукав на перелазі, а потім примудрилася вступити у коров'ячий кізак, який не зауважив би тільки сліпий. Потім вона себе трохи реабілітувала в очах у Тедді, бо поставилася до цих прикостей із належною погідною легковажністю. («Думаю, — сказала потім мати, — вона просто і черевини, і сорочку викине»).

Утім, дзвіночки її анітрохи не зацікавили. У Лисячому закутку до їхньої щорічної яви ставилися трепетно, мов до полотен давніх майстрів. Гостей із гордістю виводили до лісу помилуватися безкраім морем блакиті. «У Вордсворта були нарциси, — казала Сильвія, — а в нас є наші дзвіночки». Дзвіночки, звісно, були геть не їхні, але мати любила почуватися господинею.

Коли вони верталися назад, Тедді відчув несподіваний трепет, ніби серце піднеслося у височину. Спогад про пісню жайворона й різкий зелений запах букету дзвіночків, які він зібрав для матері, злилися у мить чистої п'яної ейфорії, мовби

йому мали відкритися всі таємниці всесвіту. («Існує осяйний світ, — примовляла його сестра Урсула, — просто нам у темряві його не видно». «Маленька моя манієєчко», — розчудлено казав Г'ю).

У тій школі, звісно, він уже бував. Доки Моріс, який зараз учився в Оксфордї, ще був у школі, Тедді не раз супроводжував маму («мій маленький помічник»), коли та відвідувала старшого сина на вручення відзнак, День скаута чи так званий «День відкритих дверей» — один день на семестр, коли батьків неохоче пускали до дітей. Мама сігчала: «Та це бюджетарня, а не школа». Усупереч сподіванням, Сильвію так і не переконали в перевагах такої освіти.

Батько був відданий своїй альма матер, але до її «відкритих дверей» не рвався. Він виправдовував свою відсутність то справами в банку, то важливими зустрічами, то необхідністю заспокоїти стривожених акціонерів. «І так далі, і таке інше, — бурмотіла Сильвія. — Повертатися завжди складніше, ніж йти вперед». Орган у каплиці саме проскімлів перші акорди гімну «Милій Господи, отче».

Це було два роки тому, в останній семестр Моріса у школі, коли учням роздавали відзнаки. Моріс був замстарости, й оте «зам» у титулі доводило його до шалу. Він був у люті, коли його призначили замісником на початку його останнього шкільного року:

— Який ще замісник? Я почувуюся командиром, а не якимось там замісником.

Моріс вірив, що він — героїчна натура, якій судилося повести інших на поле бою, але на наступній війні він просиджував штани у важливому кабінеті у Вайтголлї, а мертві для нього лишилися незручними колонками цифр. Ніхто з тих, хто зібрався у шкільній каплиці того спекотного липневого дня у 1923 році, не повірив би, що наступна війна вибухне так скоро. На дубових дошках у каплиці ще не потьмяніла позолота на іменах колишніх учнів («віддаємо честь загиблим»). «Що їм з тієї честі, як вони вже мертві», — прошепотіла Сильвія на вухо Тедді. Перша світова зробила із Сильвії пацифістку, і то доволі воявничу.